

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE**

**Arta poetică a lui Giordano Bruno în oglinda teoriei
exaltării
Rezumatul tezei de doctorat**

**Coordonator științific:
Prof. univ. Dr. Egyed Péter**

**Doctorand:
Szakács Péter**

**Cluj-Napoca
2017**

INTRODUCERE: Giordano Bruno în contextul Renașterii

1. Mitologizare
2. Dispoziție ocultă
3. Crize
4. Scurtă prezentare a gândirii lui Bruno. Îmbinarea scrisului autobiografic cu filosofie
5. Chestiunea Yates
6. Coordinatele (parametrii) tezei

CAPITOLUL ÎNTÂI: OM DE ȘTIINȚĂ SAU MAG? TEZA LUI YATES ÎN RECEPȚIA LUI BRUNO ÎN SECOLULUL AL XX-LEA

1. Chestiunea centrală a recepției lui Bruno în secolul XX
2. Contestarea interpretării tradiționale a filosofiei lui Bruno în prima jumătate a secolului
3. Teza lui Yates
 3. 1. Greșeala Părinților Bisericii
 3. 2. Despre doctrinele Tradiției Ermetice
 3. 2. 1. Creațiune și teoria mântuirii în Poimandres
 3. 2. 2. Ermetismul optimist și pesimist
 3. 2. 3. Omul creator de zei în Asclepios
 3. 2. 4. Magie și mântuire
 3. 3. Figura lui Hermes în magia medievală
 3. 4. Renașterea ermetismului în epoca Renașterii
 3. 4. 1. Magia astrală și naturală a lui Ficino
 3. 4. 2. Magia cabalistică a lui Pico della Mirandola
 3. 4. 3. Magia rituală a lui Cornelius Agrippa
 3. 4. 4. Ermetismul religios, fără magie și irenismul
 3. 4. 4. 1. Patrizi: Arhetipul reformatorului de religie ermetic
 3. 5. Ermetismul lui Giordano Bruno
 3. 5. 1. Mnemotehnica magică
 3. 5. 2. Bruno, ca misionarul lui Henric al III-lea
 3. 5. 3. Cosmologia lui Copernic, ca emblemă magică
 3. 5. 4. Religia magică în Spaccio
 3. 5. 5. Navarrismul
 3. 5. 6. Erezia lui Bruno și devianța vederilor sale de Ermetismul religios
 3. 5. 7. Sfârșitul „legendei Bruno”?
4. Recepțiunea lui Bruno, de după Yates

4. 1. De la magul ermetic, până la filosoful științei – interpretarea lui Hilary Gatti despre Bruno
4. 1. 1. Pitagorism în loc de ermetism
4. 1. 2. Bruno și știința modernă a naturii
4. 1. 3. Bruno, filosof al științei
4. 1. 4. Locul copernicianismului, în gândirea lui Bruno
4. 1. 5. Importanța simbolică a arderii pe rug a lui Bruno
5. Încheiere

CAPITOLUL DOI: EXALTARE ȘI EROS LA PLATON, ÎN ERMETISM, LA PICO DELLA
MIRANDOLA
ȘI LA GIORDANO BRUNO

1. Eros ca reflectarea realității inteligibile superioare la Platon
1. 1. Ascunderea cunoștinței
1. 2. Teoria secretă al principiilor
1. 3. Eros ca reflectarea principiilor
1. 4. Eros în discursurile Banchetului
1. 4. 1. Discursurile pregătitoare
1. 4. 2. Socrate și Diotima: inițiere în misterele Erosului
1. 4. 2. 1. Definiția Erosului
1. 4. 2. 2. Treptele ascensiunii spre frumusețe
1. 4. 3. Socrate, arhetipul iubitului înțeles ca filosof
1. 5. Eros în Fedru
2. Unirea cu Dumnezeu dependentă de praxis – doctrina mântuirii în Asclepius
2. 1. Tradiția Ermetică
2. 1. 1. Contextul istoric al tradiției de text
2. 1. 2. Structura tradiției de text
2. 1. 3. Structura textelor aparte
2. 2. Asclepios
2. 2. 1. Locul tratatului Asclepios în tradiția ermetică
2. 2. 2. Fondul epistemologic
2. 2. 3. În prefață despre natura omului (1–14)
2. 2. 4. Cosmologie și teodicee (14–21)
2. 2. 5. Statutul privilegiat al omului (22–24)
2. 2. 6. Apocalips și escatologie (24–29)
2. 2. 7. Apropierea de divinitate prin descrierea naturii timpului și a spațiului (30–36)

2. 2. 8. Praxisul teurgiei depinde de pietatea religioasă
2. 2. 9. Fatumul și ordinea divină atotcuprinzătoare
3. Eros îndreptat permanent către Dumnezeu – filosofia iubirii la Pico della Mirandola
 3. 1. Viziunea medievală și renașcentistă despre lume și om
 3. 2. Eros pământean și divin în comentariul Benivieni
 3. 2. 1. Ierarhia realităților existente și nașterea frumosului
 3. 2. 2. Iubire și exaltare
4. Revenirea la materie: filosofia naturală, doctrina exaltării și magia lui Giordano Bruno
 4. 1. De la marea înlănțuire a existenței până la metafizica fondată pe antagonismul finit-infinit
 4. 2. Preamărirea naturii și materiei în De la causa
 4. 2. 1. Figura eroului renașcentist la începutul operei
 4. 2. 2. Noua concepție despre Anima universală și materia însuflețită (Dialogul 2)
 4. 2. 3. Materia ca substanță (Dialogul 3)
 4. 2. 4. Lucrurile inteligibile constau de asemenea din materie (Dialogul 4)
 4. 2. 4. 1. Noul statut al ființelor inteligibile
 4. 2. 4. 2. „Materialismul ocult” sau problematica eliminării Animei universale
 4. 2. 5. Materia percepută „sub specie eternitatis”, sau universul ca reflectarea divinității (Dialogul 5)
 4. 2. 5. 1. Principiul ultim, în care antagonismele coincid: mișcarea
 4. 3. Despre obsesiile eroice
 4. 3. 1. Descrierea noii experiențe de exaltație presupune o poezie erotică neconvențională
 4. 3. 2. Prima schiță a parcursului eroului obsedat (Partea 1, Dialogul 1)
 4. 3. 3. Obsesia eroică percepută ca un păcat (Partea 1, Dialogul 2)
 4. 3. 4. Topologia obsesiei (Partea 1, Dialogul 3)
 4. 3. 5. Scindarea personalității ființei obsedate (Partea 1, Dialogul 4)
 4. 3. 6. Emblemele din Partea 1 (Partea 1, Dialogul 5)
 4. 3. 7. Emblemele din Partea 2 (Partea 2, Dialogul 1)
 4. 3. 8. Vânătoarea lui Acteon – Exaltarea nu depășește cadrul naturii (Partea 2, Dialogul 2)
 4. 3. 8. 1. Infinitul regăsit în sufletul propriu – eroism și cosmologie
 4. 3. 9. Din nou despre infinitul interior și caracterul extraordinar al experienței iubirii spirituale (Partea 2, Dialogul 3)
 4. 3. 10. Povestea celor trei nevăzători I – piedicile în calea împlinirii iubirii spirituale (Partea 2, Dialogul 4)
 4. 3. 11. Povestea celor trei nevăzători II – escatologia brunoiană (Partea 2, Dialogul 5)
 4. 4. Generalități despre atașamente

4. 4. 1. Despre magie

4. 4. 2. Armonia dintre teorie și practică în magia brunoiană

4. 4. 2. 1. Exaltarea ca prezentarea metaforică a căii de acces de la teorie la practică și a căii de întoarcere

4. 4. 3. Manipularea minții prin reprezentări

4. 4. 4. Inovațiile magiei nolane (rezumat, completări)

CAPITOLUL TREI: DESPRE VIAȚA LUI BRUNO

ÎN OGLINDA DOCTRINEI OBSESIEI EROICE

1. Neapole – anii de călugăr

2. De la Roma la Geneva – primele stațiuni ale peregrinării

3. Toulouse

4. Prima ședere la Paris – eclozarea metafizicii, criticii culturale și a mnemotehnicii nolane

4. 1. Reprezentarea crizei renașcentiste în Candelaio

5. Oxford – înflorirea cosmologiei brunoiene

6. Londra

7. Înapoi la Paris

8. Statele orașe germane

9. Praga

10. Înapoi în Germania

11. Veneția și Padova

12. Arestarea

13. Procesul de la Veneția

14. Extrădarea și procesul de la Roma

15. Martirul liber-cugetător

CONCLUZII

1. Rezumat

2. Concluzii

BIBLIOGRAFIE

Bibliografie de bază (Scrierile lui Bruno, respectiv textele utilizate pentru comparare)

Literatura critică despre Bruno

Bibliografie suplimentară

Giordano Bruno – probabil, cel mai important filozof al Renașterii – a fost considerat, în mod tradițional, un precursor al revoluției științelor naturii și al gândirii luminate. În anii `60, Frances Yates

a schițat o interpretare diferită de aceasta, care a definit pentru mai multe decenii recepția lui Bruno: a susținut că Bruno este un învățător religios mistic și un mag, care nu are nimic de-a face nici cu știința, nici cu filozofia, închiziția nu l-a condamnat pentru punctele lui de vedere noi științifice și filozofice, ci din cauza învățăturilor lui eretice, astfel nu poate fi considerat drept un martir al gândirii libere. În prima parte a lucrării, examinez acest punct de vedere, ca de aici să ajung la înțelegerea artei poetice a lui Giordano Bruno, adică a poziției lui legată de cultivarea înțelegerii, a magiei și a practicii. Interpretarea yates-iană a lui Bruno se încorporează în teoria magică renașcentistă a cercetătoarei. În centrul acesteia se găsesc așa numitele texte ermetice, aceste texte legate de imortalitatea sufletului, cuprinzând învățături platoniste și stoiciste, dar pe care le prezintă ca pe niște înțelepciuni de origine egipteană, texte pline de elemente oculte și magice; ele au apărut în secolul al doilea sau al treilea după era noastră, însă, în mod eronat, părinții Bisericii le-au datat la începutul istoriei, și le-au atribuit lui Hermes Trismegistus, înțeleptul mitic egiptean, mai mult de atât, au considerat că în ele explorează idei care anticipează învățătura creștină și prevestesc venirea lui Hristos. Nu este de mirare deci că în ochii gânditorilor renașcentiști, care căutau înțelepciunea antică a Epocii de Aur și pe Hermes îl considerau drept un profet păgân, - începând cu Ficino care a tradus în limba latină tractatele mult timp considerate drept pierdute, prestigiul textelor a fost foarte mare. După Yates, așa de mare, încât neoplatoniștii florentini și discipolii acestora au căutat să unifice ermetismul, respectiv religia egipteană antică cu creștinismul. În ochii lor, paragrafele despre practicile magice în textele profetice, legitimează practicarea magiei pentru omul creștin. Yates deduce din aceasta – aproape asemănător teoriei conspirației, toate evenimentele importante ale epocii: 1) Punerea în centru a magiei și ocultismului 2) Eliminarea de către Reformă a sacramentelor, a tablourilor și a sculpturilor – deoarece pentru oamenii epocii, magia se împletește întru totul cu ritualurile religioase, în manualul de magie a lui Cornelius Agrippa liturghia catolică se definește ca un soi de magie, este drept cel mai eficient, nu este deci de mirare, consideră Yates, că, pentru a păstra puritatea creștinismului, Calvin a dorit să scape de toate obiectele de cult și de ceremoniile mai complicate. 3) Modelul de lume centrat pe Soare, întrucât în textele ermetice Soarele primește un statut central ca mediatorul dintre lumea inteligibilă și cea fizică. 4) Dorința de pace religioasă, irenismul, care se află în legătură cu sincronismul mai înainte creionat, și este central și în gândirea religioasă respectiv politică a lui Bruno

În această perspectivă, lui Bruno îi revine un rol special. Față de predecesorii săi – spune Yates – , nu a urmărit pur și simplu o sinteză a creștinismului cu ermetismul, ci a dorit să înlocuiască creștinismul cu religia egipteană. Modelul lui Copernic nu l-a interesat din punct de vedere științific, ci a văzut în el, un semn prevestitor al renașterii idolatrizării egiptene a Soarelui, și, odată cu ea, a renașterii Epocii de Aur. Concepția lui epocală despre univers, de spațiu infinit, cuprinzând nenumărate sisteme solare, nu a fost o teorie științifică, ci o viziune religioasă mitico-panteistică, proclamând

măreția naturii. Interpretarea lui Yates despre Renașterea și despre Bruno a primit, desigur, o mulțime de critici, și, aproximativ până la anii 2000, se poate spune că a devenit caducă. Eugenio Garrin și Michele Ciliberto, de exemplu, atrage atenția asupra faptului că principiul de bază al lui Yates, după care Bruno nu este filozof ci mag, este eronat pentru că pe vremea aceea cele două domenii erau interconectate: prin filozofie se înțelegea cercetarea naturii, iar prin magie, aplicarea practică a cunoștințelor astfel dobândite. Yates însă are dreptate, fără echivoc, în ceea ce privește faptul că, deși încă de pe atunci au existat gânditori care au cercetat metodic și empiric fenomenele, adică savanți în sensul de azi, la Bruno nu există nicio urmă de aceasta, ba chiar, nici operele lui nu sunt tratate filozofice în sens tradițional, ci texte ambigue, conținând părți care se contrazic, cu dese trimiteri la motive oculte, cum ar fi de exemplu, forța magică a cristalelor. Astfel, consider și în prezent valabilă reflecția asupra problemei-Yates. În lucrarea mea, în concordanță cu recepția contemporană a lui Bruno, spun că, deși gândirii lui Bruno îi aparțin organic motivele oculte, magice, pe acestea el le reformează, anticipând astfel, marile reverimente ale istoriei gândirii, nu atât ale epocii moderne, ci ale secolului al XX-lea, de exemplu conceptul legat de eligibilitatea teoriei, poziționarea centrală a rolului teoriei în privința cunoașterii, finitudinea existențială. Pe toate acestea le cercetez prin analiza a trei noțiuni legate de ocultism, prima este viziunea lumii ierarhică, a doua este exaltarea, a treia este magia. Să privim viziunea lumii ierarhică. Potrivit concepției premoderne, între ființe, spațial, respectiv în privința desăvârșirii, există o tranziție treptată de la divinitatea inteligibilă, prin inteligențele angelice constând din pneumă fină, prin stelele apostrofate ca ființe eterne, prin oamenii, animalele, prin plantele și până la materia pură, până la substratul cel mai primar. Între diferitele niveluri există o legătură erotică: ființele inferioare aspiră la cele superioare, ființele superioare transmit armonia divină ca frumusețe celor inferioare lor, respectiv au grijă de ei. Exaltarea: întrezărirea acestei frumuseți îl face pe sufletul uman ca, urcând pe nivelurile ierarhiei ca pe treptele unei scări, să se unească cu Dumnezeu privit ca izvorul frumuseții, ceea ce se și face posibil prin statutul lui distins în structură. Baza magiei, presupunerea că universul este întrepătruns de corespondențe oculte, care în timpul Renașterii s-a legat de viziunea lumii ierarhică, respectiv, de astrologie: forța unui corp ceresc specificat era în legătură cu un mineral, o plantă, respectiv, cu un anumit organ al corpului uman, pe baza acesteia se putea confecționa, de exemplu, o amuletă, în scopuri terapeutice, în ea fiind invocată forța corpului ceresc. Yates îi atribuie Renașterii o formă specială de magie, mnemotehnica magică. Aceasta leagă de o anumită stea, respectiv de un zodiac, o anumită reprezentare de origine antică – de exemplu, o față cu fața frumoasă, zburând pe un zmeu, având pe cap corn de cerb, cu șerpi în jurul corpului ei, simbolizează Luna – prin vizualizarea acestora cu imaginație, ori prin pictarea acestora pe pereți, se poate dobândi forța stelei respective. Considera că descoperă nenumărate asemenea motive în arta epocii, de exemplu, taurul Apis, pe peretele apartamentului familiei Borgia – ceea ce este, în

aceiași timp, simbolul Borgiilor – afișează Soarele -Dumnezeul. Și pe aceasta o leagă de ermetism. Potrivit credinței medievale, Hermes a fondat un oraș utopic, unde, prin figurile magice pictate pe clădiri, a realizat ca oamenii să trăiască fără păcat. În operele lui Bruno se găsesc nenumărate imagini sugestive, spre exemplu, reuniunea zeilor olimpici în alungarea Fiarei Triumfătoare, diferitele embleme, în jurul cărora se clădesc dialogurile Avânturilor eroice – de exemplu, șarpele zvârcolindu-se în zăpadă, fluturele zburând spre foc, băiatul zbatându-se în flăcări, stând față în față cu pasărea Phoenix. După Yates, scopul imaginilor adeseori complicate, baroce este ca, prin imaginația lor, autorul să dobândească forța stelelor, și prin aceasta să devină un lider religios puternic. Reforma viziunii lumii, a exaltării și a magiei provine din confruntarea radicală între finit și infinit. Infinitul – dacă concepem în mod corect noțiunea – trebuie să-l definim ca pe ceva intangibil pentru ființa finită. Acest lucru perturbă concepția lumii ierarhice, respectiv, o transformă într-un sistem de relații relativiste, în care perfecțiunea absolută a lui Dumnezeu este reprezentată în natură de către de un număr infinit de ființe, individual fiecare de o perfecțiune finită, și care reprezintă eternitatea lui Dumnezeu prin permanenta lor mișcare în timp. Deoarece pentru oglindirea absolutului este nevoie de fiecare dintre ele, sunt egale – cel puțin, privite din perspectiva Absolutului, – nu este vreo existență prioritară, așa, cum nici spațiul infinit al lui Bruno nu are un centru, există doar puncte de referință și sisteme de relații relative. În consecință, în locul Absolutului – deci al lui Dumnezeu, și al naturii, prin infinitatea sa imposibil de cunoscut pentru omul finit –, în prim-plan ajunge cercetarea ființelor individuale. Exaltarea nu va însemna atingerea vârfului ierarhiei, respectiv comuniunea cu Dumnezeu, ci dezvoltarea perfecțiunii parțiale ce se ascunde în om, iar premisa acesteia nu este statutul central al omului – cum a fost în gândirea premodernă –, ci faptul că este o parte activă a întregului, a rețelei de legături însemnând universul.

Toate acestea devin mai clare prin prezentarea pe scurt a câtorva metafore ale Eroicelor avânturi. Povestea lui Actaion – pe care Bruno a adaptat-o de la Ovidiu – dă chintesența operei. Povestea care prezintă iubirea eroică prin simbolica vânătorii, acum primește un nou strat de sens, metaforic. Vânătoarea, respectiv iubirea înseamnă căutarea adevărului de către omul eroic, ceea ce se leagă de libertate, și ca atare – după cum formulează Ernst Cassirer –, este singura posibilitate pentru surprinderea infinitului. Actaion este însoțit de câinii lui, care reprezintă părțile sufletului subiectului: ogarii mai rapizi, mintea, dulăii mai puternici, emoțiile, respectiv, vehemența, căci, cu toate că avânturile eroice despre care vorbește Bruno sunt într-un totu raționale – ogarii alergând înainte – adică este condusă de rațiune, își ia forța din părțile mai puternice, mai iraționale ale sufletului. Astfel, avântatul își poate armoniza forțele centrifuge ale sufletului preț de doar câteva clipe excepționale, ceea ce îi antepredică căderea inevitabilă. Cu toate acestea, Actaion o zărește pe Diana, cea mai strălucitoare reflecție în natură a divinității, și ca urmare, se transformă în cerb, ca apoi, nu peste mult

timp, să moară. Transformarea, în opoziție cu povestea lui Ovidiu, aici nu apare ca o pedeapsă, ci – în interpretarea mea – ca o reintegrare în natura simbolizată de ținutul sălbatic, folosindu-ne de un anacronism, ca o acceptare a existenței în lume. Acest lucru este susținut de următorul moment, întrucât pe Actaion transformat în cerb îl devorează proprii lui câini, din vânător se transformă în pradă, adică în sine însuși a găsit ceea ce a căutat, și anume, în acel context al propriei sale ființe că, în interacțiune cu alți agenți activi, este partea marii rețele de legături care alcătuiește universul, și își poate împlini acest aspect al existenței lui. Acest lucru este exprimat de emblema centrală a dialogului al doilea a părții a doua, „jugul în flăcări împrejmuț de legături”. Actaion își trăiește sfârtecarea la fel, benevol și fericit, căci astfel, eliberat din trupu-i, nu prin ochi ca printr-un mediu de transfer, ci o poate privi pe Diana lui față-n față. De fapt însă, nici aceasta nu înseamnă întrezărirea divinității, căci Bruno accentuează că Apollo ar simboliza Absolutul, Diana este doar o reflecție a lui, și să nu uităm faptul că locul evenimentelor rămâne tot timpul, chiar și după moartea lui Actaion, ținutul sălbatic simbolizând natura.

Mișcarea fără sfârșit, ciclică – pe rând descendentă și apoi ascendentă – descrisă în povestea lui Actaion și în alte părți ale *Avânturilor eroice*, motivul arhicunoscut al textelor platoniste și oculte, în următoarea operă, în cea intitulată *De vinculis* in genere, primește un aspect specific, care se poate lega de teoria științei. Ideea centrală a textului, și anume că lumea este o rețea infinită a legăturilor erotice, în care fiecare ființă creează relații erotice, și le suferă, în raport cu alți agenți. (Aici Eros este principiul de organizare pătrunzând cosmosul, principiu care se referă la tot ce leagă lucrurile între ele, adică la relațiile, fie ele intelectuale, fie emoționale.) În această operă, locul lui Actaion, vânătorul divinității este preluat de vânătorul relațiilor. Pentru aceasta, are nevoie, pe de o parte, de o teorie generală despre funcționarea naturii și despre crearea de relații, pe de altă parte, de cunoștințe concrete despre ființa dorită actual să fie legată. Toate acestea nu garantează succesul sigur, deoarece în lumea heracleitică nu numai indivizii sunt infinit de diferiți, dar și același individ trece prin transformări permanente, astfel, degeaba s-a dovedit eficient modul de influențare dat, nimic nu garantează că data următoare va funcționa la aceeași ființă. Astfel, cel care creează relații, în mod ciclic trebuie să se ridice, în mediul gândirii abstracte, în scopul modificării imaginii formate despre natură, respectiv, a teoriei, ca apoi, întorcându-se la existențele concrete, să-și continue activitatea și mai eficient, unde experiențele noi îl trimit din nou la gândirea abstractă, și așa mai departe. Așa cum Lampas triginta statuarum, obiectul, din acest punct de vedere este asemănător nimfei Thetis, care, ca să scape din mâinile lui Peleus, soțul desemnat pentru ea de către Zeus, a trecut prin cele mai diferite transformări, creatorul de relații la însuși Peleus, care trebuie să urmărească aceste transformări, ca să-și ajungă din urmă mireasa. Însă cunoașterea lui rămâne întotdeauna parțială și discutabilă, și datorită faptului că depinde de ipotezele lui preliminare. În ultima lui operă, în trilogia frankfurtiană, explică aceasta în

detaliu: cel care caută adevărul, a priori dispune de o imagine dată despre acesta, și pe parcursul cercetării ajunge doar ca să se creioneze mai ascuțit, mai amănunțit contururile acestuia. De fapt, aceste idei Bruno și-le-a transpus în practică mai devreme, în Dialog despre Infinit, despre lumi și despre univers: Teofilo, personajul principal, respectiv purtătorul de cuvânt al lui Bruno, le-ar permite să-și formeze o părere despre noua cosmologie doar aceluia care îi cunosc toate detaliile, așa cum și la pitagoricieni, discipolii trebuiau să asculte în tăcere întreaga învățătură, și numai după aceea puteau vorbi. Este vorba despre faptul că adepții cosmologiei geocentrice doar printr-un act – aproape în sens religios – de convertire/conversiune, pot accepta concepția nouă a lui Bruno, după ce au cunoscut-o, drept o alternativă construită complex a concepției tradiționale. Deci, Bruno, pe parcursul descrierii modului în care mintea construiește o imagine definită despre legile naturii, anticipează opiniile lui Popper, Kuhn și Feyerabend.

Această imagine are un alt scop la fel de pragmatic. Magul, de fapt, când caută să-și manipuleze mediul, involuntar se leagă și pe sine, prin diverse ființe și imagini. De obicei, omul este legat de mediul său, prin diverse relații, este supus mai multor emoții, impresii. Însă, o imagine sau un gând deosebit de intensiv, este capabil să prevaleze pe deplin asupra minții, excluzând orice alte relații, în astfel de măsură încât subiectul să devină insensibil chiar și la durerile cele mai grave. Aceasta rezultă un fanatism specific, astfel cum s-a întâmplat, de exemplu, cu presbiterul Sfântul Laurențiu prăjit pe grătar, sau în cazul lui Anaxagora care și-a mușcat propria-i limbă. Bruno condamnă această îndârjire totală, fiind bazată pe viziuni false, dar este de acord cu o altă modalitate de stingere a pasiunilor, la fel de eficientă, caracteristică lui Epicur și Diogene, care, armonizându-și gândirea cu legile naturii – corect cunoscute –, au ajuns în starea insensibilității depline față de durere.

În Eroici furori și în De vinculis, apare deci, principiul renaștentist al autoreprezentării – descris de Batkin –, căci Bruno a fost un om într-adevăr vehement și îndărătnic, care, uneori pentru a-și atinge scopurile, și-a riscat viața; el se considera o personalitate deosebită, aleasă de divinități pentru reformarea gândirii și a societății, și pe care oamenii îl persecută, din cauza profețiilor lui incomode pentru ei – cel puțin, o asemenea imagine conturează prin prezentarea lui Actaion și a Vânătorului Legăturilor. Pe de altă parte, cele două opere le putem considera și ca o unealtă a pregătirii pentru moarte și pentru martiriul.

Acum să rezumăm cele descrise până acum, precum și concluziile. După Frances Yates, Bruno a fost un gânditor ezoteric, care nu are nimic de-a face cu știința și cu filozofia. Am cercetat acest punct de vedere prin analiza concepției lui Bruno despre exaltare și despre magie. Exaltarea înseamnă înălțarea sufletului către lumea inteligibilă, care este urmată ciclic de întoarcerea în regiunea inferioară. În gândirea lui Bruno, sufletul, prin aceste mișcări, participă în activitatea neîncetată a naturii, astfel este capabil să se recunoască ca parte activă a rețelei de relații – a universului ca sistem relativistic de relații

–, ceea ce îi orientează atenția de la cunoașterea Absolutului, la practică și la ființele particulare. În acest context, magia, practica în general, devine teorie științifică descriptivă – asemenea teorie nu a existat anterior –, care elimină corespondențele astrologice, și se limitează la propriile posibilități ale subiectului. Totul are însă o latură, care poate părea ciudată și ocultă pentru noi: după Bruno, practicarea exaltării și a magiei – ceea ce înseamnă deci interacțiunea continuă a teoriei cu practica, este capabilă ca mintea – cel puțin până la un moment excepțional – să devină insensibilă chiar și la durerile cele mai grave.

BIBLIOGRAFIE

Bibliografie de bază (Scrierile lui Bruno, respectiv textele utilizate pentru comparare)

BRUNO, Giordano: Hósi megszállottságok, Szendrő Csaba fordítása, kézirat.

BRUNO, Giordano: Opera omnia. Online:

<http://bibliotecaideale.filosofia.sns.it/gb1OOConsultation.php>

BRUNO, Giordano (2008), La magia dei vincoli. Filema, Nápoly. ISBN 978-88-95204-17-8

BRUNO, Giordano (1995), A győzedelmes vadállat elűzése. (részlet) In PÁL József szerk. Ezoterikus látásmód és művészi megismerés. Szöveggyűjtemény. JATEPress, Szeged. ISBN 315-978-000-082-7

BRUNO, Giordano (1975), A kötelékekről általánosságban. (részlet) In KLANICZAY Tibor szerk. A manierizmus. Gondolat, Budapest. ISBN 963-280-160-1

BRUNO, Giordano (1972), A Gyertyás. In FOGARASSI Miklós szerk. Olasz reneszánsz komédiák. Gondolat kiadó, Budapest.

Bruno, Giordano (1950), A győzedelmes állat elűzése (részlet) In SZAUDER József szerk. Giordano Bruno válogatott dialógusai. Hungária, Budapest.

Bruno, Giordano (1950), A pegazusló kabalája (részlet) In SZAUDER József szerk. Giordano Bruno válogatott dialógusai. Hungária, Budapest.

BRUNO, Giordano (1950), A Hamvazószerdai lakoma (részlet) In SZAUDER József szerk. Giordano Bruno válogatott dialógusai. Hungária, Budapest.

BRUNO, Giordano (1914), Az okról, elvről és egyről. In Giordano Bruno párbeszédei. Franklin-Társulat, Budapest.

BRUNO, Giordano (1914), A végtelenről, a világegyetemről és a világokról. Franklin-Társulat, Budapest.

- HAMVAS Endre szerk (2010), Corpus Hermeticum, Lectum kiadó, Szeged. ISBN 978-963-9640-27-6
- HERMÉSZ Triszmegisztosz (1995), Aszklépiosz. In PÁL József szerk. Ezoterikus látásmód és művészi megismerés. Szöveggyűjtemény. JATEPress, Szeged. ISBN 315-978-000-082-7
- PLATÓN (1984), A Lakoma. In Összes művei. I. Európa könyvkiadó, Budapest.
- PLATÓN (1984), Phaidrosz. In Összes művei. II. Európa könyvkiadó, Budapest.
- PICO DELLA MIRANDOLA, Giovanni (2012), Benivieni neoplatonista versének kommentárja. Károli Gáspár Református Egyetem és L'Harmattan, Budapest. 978-963-236-627-2
- PICO DELLA MIRANDOLA, Giovanni (2001) Heptalpus, avagy a teremtés hét napjának magyarázata. Arcticus kiadó, 2001. ISBN 963-86316-0-0

Literatura critică despre Bruno

- ANGELINI, Annarita (2012), Bruno tra enciclopedia, architettura, memoria, metodo. In BASSI, Simonetta szerk. Bruno nel XXI. secolo. Interpretazione e ricerche. Leo S. Olschki Editore, Firenze ISBN 978-88-6178
- BASSI, Simonetta szerk. (2012), Bruno nel XXI. secolo. Interpretazione e ricerche. Leo S. Olschki Editore, Firenze ISBN 978-88-6178
- BASSI, Simonetta (2004) L'arte di Giordano Bruno. Memoria, furore, magia. Leo S. Olschki Editore, Firenze. ISBN 88-222-5339-6
- BENZONI, Gino (2002), Venezia, come sfondo. In GOLDONI, Daniele és RUGGIU Luigi szerk. Giordano Bruno: destino e verità. Marsilio, Velence. ISBN 88-317-8015-8
- BRATU-ELIAN, Smaranda (2009), Nota traducătorului. In BRUNO, Giordano: Despre eroicele avânturi. Humanitatis, Bukarest. ISBN 978-973-50-2460-40
- CARANNANTE, Salvatore (2013), Giordano Bruno e la caccia divina. Edizioni della Normale. Pisa. ISBN 978-88-7642-490-8
- CARANNANTE, Salvatore (2012), „Questi Furori ... non son oblio”. Entusiasmo, memoria e razionalità negli Eroici furori. In BASSI, Simonetta szerk. Bruno nel XXI. secolo. Interpretazione e ricerche. Leo S. Olschki Editore, Firenze ISBN 978-88-6178
- CILIBERTO, Michele (2007), Giordano Bruno. Il teatro della vita. Monadori, Milánó. ISBN 978-88-04-56723-3
- CILIBERTO, Michele (2005), GIORDANO Bruno. Laterza, Roma-Bari. ISBN 978-88-420-7337-6.
- CILIBERTO, Michele (2001), Bruno e l'apocalisse. In GOLDONI, Daniele és RUGGIU Luigi szerk. Giordano Bruno: destino e verità. Marsilio, Velence. ISBN 88-317-8015-8
- CAMBI, Maurizio (2012), Giordano Bruno e gli usi molteplici della combinatoria lulliana In

COMPAGNI, Vittoria-Perone (2002), Voci degli animali e parola dell'uomo nella magia di Bruno. In *Bruniana e Campanelliana* VIII/1. 181-195. online:

<https://www.scribd.com/document/324481368/24332971-pdf>

BASSI, Simonetta szerk. Bruno nel XXI. secolo. Interpretazione e ricerche. Leo S. Olschki Editore, Firenze. ISBN 978-88-6178

ELLERO, Maria Pia (2004), Tra parola e immagine. Retorica e arte della memoria nell'Artificium perorandi e negli scritti magici. In MEROI, Fabrizio szerk. La mente di Giordano Bruno. Leo S. Olschki Editore, Firenze. ISBN 88-222-5324-8

ELLERO, Maria-Pia (2012), La poesia e il tempo. Le due poetiche dei Furori. In BASSI, Simonetta szerk. Bruno nel XXI. secolo. Interpretazione e ricerche. Leo S. Olschki Editore, Firenze ISBN 978-88-6178

DELL'OMODARME, Francesca: Frances A. Yates interprete di Giordano Bruno In MEROI, Fabrizio szerk. La mente di Giordano Bruno. Leo S. Olschki Editore, Firenze. ISBN 88-222-5324-8

FARACOVÌ, Ornelli-Pompeo (2004), Bruno e i decani. In MEROI, Fabrizio szerk. La mente di Giordano Bruno. Leo S. Olschki Editore, Firenze. ISBN 88-222-5324-8

FARACOVÌ, Ornelli-Pompeo (2002) Tra Ficino e Bruno: Gli animali celesti e l'astrologia nel Rinascimento. In *Bruniana e Campanelliana* VIII/1. 197-232

GATTI, Hilary (2001), Giordano Bruno e la scienza del Rinascimento. Raffaello Cortina Editore, Milánó. ISBN 88-7078-677-3. Eredeti kiadás (1999) Giordano Bruno and Renaissance Science. Cornell University, Ithaca.

GATTI, Hilary (2004), Scienza e magia nel pensiero di Giordano Bruno. In MEROI, Fabrizio szerk. La mente di Giordano Bruno. Leo S. Olschki Editore, Firenze. ISBN 88-222-5324-8.

GOLDONI, Daniele és RUGGIU. Luigi szerk. (2002), Giordano Bruno: destino e verità. Marsilio, Velence. ISBN 88-317-8015-8

LAZAREVICS, L. N. és Sejnman M. M. szerk. (1952), Giordano Bruno és az inkvizíció. Szikra, Budapest.

MADARÁSZ Imre (2014) Két máglya. Savonarola és Giordano Bruno. Hungarovox kiadó, Budapest. ISBN 978-615-5331-17-4

MADARÁSZ Imre (2002), Nőimádat és nőgyűlölet Giordano Bruno párbeszédeiben. In uő. Az érzékek irodalma, Hungarovox Kiadó, Budapest. ISBN 963-9292-38-9.

MATTEOLI, Marco (2012), Immaginazione, conoscenza e filosofia: l'arte della memoria di Giordano Bruno. In BASSI, Simonetta szerk. Bruno nel XXI. secolo. Interpretazione e ricerche. Leo S. Olschki Editore, Firenze ISBN 978-88-6178

MEROI, Fabrizio (2008), Giordano Bruno e la solitudine del mago (bevezető). In BRUNO Giordano,

- La magia dei vincoli. Filema, Nápoly. ISBN 978-88-95204-17-8.
- MEROI, Fabrizio szerk. (2004), La mente di Giordano Bruno. Leo S. Olschki Editore, Firenze. ISBN 88-222-5324-8.
- MATTEOLI, Marco (2004), Principio di mediazione e posizioni antigierarchiche in Raimondo Lullo e Giordano Bruno In MEROI, Fabrizio szerk. La mente di Giordano Bruno. Leo S. Olschki Editore, Firenze. ISBN 88-222-5324-8
- MONTANO, Aniello (2004), Bruno ed Empedocle In MEROI, Fabrizio szerk. La mente di Giordano Bruno. Leo S. Olschki Editore, Firenze. ISBN 88-222-5324-8
- MEROI, Fabrizio (2004), Il lessico della Cabala. In MEROI, Fabrizio szerk. La mente di Giordano Bruno. Leo S. Olschki Editore, Firenze. ISBN 88-222-5324-8
- NUCCIO Ordine (2004), Cabala Măgarului: Asinitate și cunoaștere la Giordano Bruno. Humanitas, Bukarest. ISBN 973-50-0696-0
- NUZZO, Enrico (2004), Le figure metafisiche nel linguaggio filosofico di Giordano Bruno. In MEROI, Fabrizio szerk. La mente di Giordano Bruno. Leo S. Olschki Editore, Firenze. ISBN 88-222-5324-8
- PIRILLO, Nestore szerk. (2003), Autobiografia e filosofia: l'esperienza di Giordano Bruno. Storia e letteratura, Roma. ISBN 888-498-0801
- PAPI, Fulvio (2002), Bruno: l'amore infinito. In. GOLDONI, Daniele és RUGGIU Luigi szerk. Giordano Bruno: destino e verità. Marsilio, Velence. ISBN 88-317-8015-8
- SABBATINO, Pasquale (1993), Giordano Bruno e la mutazione del Rinascimento. Leo S. Olschki Editore, Firenze. ISBN 88-222-4044-8
- SEVERINO, Emanuele (2002), Bruno e il pensiero ontologico. In. GOLDONI, Daniele és RUGGIU Luigi szerk. Giordano Bruno: destino e verità. Marsilio, Velence. ISBN 88-317-8015-8
- RUGGIU Luigi (2002) La ripresa dell'antico in Giordano Bruno. In. GOLDONI, Daniele és RUGGIU szerk. Giordano Bruno: destino e verità. Marsilio, Velence. ISBN 88-317-8015-8
- SCAPPARONE, Elisabetta (2003), Magia, politica e filosofia dell'amore nel De vinculis. In PIRILLO, Nestore szerk. Autobiografia e filosofia: l'esperienza di Giordano Bruno. Storia e letteratura, Roma. ISBN 888-498-0801
- SEVERINI, Maria Elena (2004), Vicissitudine e tempo nel pensiero di Giordano Bruno. In MEROI, Fabrizio szerk. La mente di Giordano Bruno. Leo S. Olschki Editore, Firenze. ISBN 88-222-5324-8
- SZEMERE Samu (1917), Giordano Bruno. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest.
- TOZZINI, Cinzia (2004), Furori asinini ed „Eroici furori”: percorsi teorici e morali in Juan de Valdés e Giordano Bruno. In MEROI, Fabrizio szerk. La mente di Giordano Bruno. Leo S. Olschki Editore, Firenze. ISBN 88-222-5324-8

WHITE, Michael (2008), Giordano Bruno. Harc a tudatlanság és a dogmák ellen. ISBN 978-963-370-802-6

YATES, Frances (1969), Giordano Bruno e la tradizione ermetica. Laterza, Roma-Bari, letöltve innen: https://www.academia.edu/2431471/giordano_bruno_e_la_tradizione_ermetica

Bibliografie suplimentară

AGRIPPA VON NETTESHEIM, Heinrich Cornelius (1990), Titkos bölcselet, Holnap Kiadó, Budapest. ISBN963-346-078-6

ANTISERI, Dario (2004), REALE, Giovanni: Storia della filosofia 3. Patristica e scolastica. Bompiani, Milánó. ISBN 978-88-452-6350-7

ARISZTOTELÉSZ (2009), Az égbolt. Akadémiai kiadó, Budapest. ISBN 978-963-05-8736-5.

BALON RUFF Zsolt (2007), Ioan Petru Culianu, a „hatalom szakértője”. Kurunk XVIII/9. Online: <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2007&honap=9&cikk=8657>

BATTISTINI, Andrea szerk. (2014) Letteratura italiana. Il Mulino, Bologna. ISBN 978-88-15-25252-4

BETEGH Gábor és BÖRÖCZKY Tamás szerk. (2007), A formák és a tudás. Gondolat, Budapest. ISBN 978-963-693-010-3

BIEDERMANN, Hans (1989), A mágikus művészetek zseblexikona. Kentaur könyvek, Budapest. ISBN 963-15-3866-4

BATKIN, Leonyid (2014), Az itáliai reneszánsz. Typotex, Budapest. ISBN 978-963-279-311-5.

CANONE, Eugenio, GERMANA, Ernst (2002-2017), Bruniana e Campanelliana. Fabrizio Serra editore, Pisa-Roma; a folyóirat egyes cikkei fellelhetőek itt: <http://www.libraweb.net/riviste.php?chiave=41>

CANTARELLA, Eva (2015), L'amore è un dio. Il sesso e la polis. Feltrinelli, Milánó. ISBN 978-88-07-88588-4

CANZIANI, Guido (2012), La metamorfosi dell'amore. Ficino, Pico e i Furori di Bruno. Edizioni Unicopli, Milánó. ISBN 978-88-6001-701-7

CULIANU, Ioan-Petru (2012), Eros și magie în Renașterea. 1484. Polirom, Bukarest ISBN 978-973-46-2530-7

CULIANU Ioan-Petru (2007), A nagy manipulátor. Korunk XVIII/9. Balon Ruff Zsolt fordítása. Online: <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2007&honap=9&cikk=8658>

DANTE (1962), Összes művei. Magyar Helikon, Budapest.

DESCARTES, René (1994), Elmélkedések az első filozófiáról. Atlantisz, Budapest. ISBN 963-7978-5

DOBROVITS Aladár (1943), Egyiptom és a hellenizmus. Franklin Társulat, Budapest.

- DUHEM, Pierre (2005), A jelenségek megőrzése, Kairosz, Budapest. ISBN 963-7510-40-0.
- DVORÁK, Max (1980) A művészet szemlélete. Corvina Kiadó, Budapest. ISBN 963-13-0944-4
- ECO, Umberto (1998), A tökéletes nyelv keresése. Atlantisz, Budapest. ISBN 963-7978-86-0
- ERNST Cassirer (2012), Individuo. e cosmo nel la filosofia del Rinascimento, Bollati Boringhieri, Torino. ISBN 978-883-392-162-4
- EGYED Péter (1993) Az ész hieroglifái. Kriterion-Regio, Kolozsvár. ISBN 973-26-0349-6 Online elérhető: <http://adatbank.transindex.ro/vendeg/htmlk/pdf6338.pdf>
- FEYERABEND, Paul (2002), A módszer ellen. Atlantisz, Budapest. ISBN 963-9165-56-5.
- FABINY Tibor, PÁL József és SZŐNYI György Endre szerk. (1998) A reneszánsz szimbolizmus. JATEPress, Szeged, ISBN. 963-482-221-5
- FABINY Tibor (1998), Rossz ízlés, vagy művészi érték? Megjegyzések az embléma elméletéhez. In FABINY Tibor, PÁL József és SZŐNYI György Endre szerk. A reneszánsz szimbolizmus. JATEPress, Szeged, ISBN. 963-482-221-5
- FÓNAGY, Iván (1943), A mágia és a titkos tudományok története. Biblioteka kiadó, Budapest. ISBN 963-02-6267-3
- FILORAMO, Giovanni, MENOZZI, Daniele (2016), Storia del Cristianesimo. L'antichità. Laterza, Roma-Bari. 978-88-420-6558-6
- GIORELLO, Giulio (2013), Sul mito di Atteone. In Uő (szerk.) Il mito di Atteone. Edizioni Albo Versorio, Milánó.
- GRAF, Fritz (2009), Mágia a görög-római világban. Gondolat, Budapest. ISBN 978-963-693-015-8.
- GARZANTI, Livio (2006), Amore Platone. Una lettura del Fedro. Garzanti, Milánó. ISBN 88-11-57982-X
- GUIDORIZZI, Giulio (2000), Ai confini dell'anima. I greci e la follia. Raffaello Cortina, Milánó. ISBN 978-88-6030-313-4
- HAMVAS Endre (2010) Bevezetés. In uő szerk. Corpus Hermeticum, Lectum kiadó, Szeged. ISBN 978-963-9640-27-6
- HAMVAS Endre (2009) A lélek megváltásának hermészi útja. Doktori dolgozat. Online: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1297/3/Hamvas_doktori.pdf
- HELLER Ágnes (1971), A reneszánsz ember. Akadémia Kiadó, Budapest.
- KÁKOSY László (2001), Az alexandriai időisten. Osiris könyvtár, Budapest. ISBN 963-379-779-9
- KAPOSI Márton (2007), Magyarok és olaszok az európai kultúrában. Hungarovox, Budapest. ISBN 978-963-7504-63-1.
- KAPOSI Márton (2006) Élő középkor és halhatatlan reneszánsz. Hungarovox, Budapest. ISBN 963-7504-36-2.

- KLANICZAY Tibor (1973), *A múlt nagy korszakai*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- KLANICZAY Tibor (1976), *Hagyományok ébresztése*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. ISBN 963-15-0684-3.
- KELEMEN János (2007), *Dante, Petrarca, Vico. Fejezetek az olasz irodalom és filozófia történetéből*. ISBN 978-963-921051-6.
- KELÉNYI György (1995), *A manierizmus*. Corvina, Budapest. ISBN 963-13-4087-2
- KOESTLER Arthur (2007), *Alvajárók*, Európa könyvkiadó, Budapest ISBN 978-963-07-8211-1
- KOYRÉ, Alexandre (2010) *Tanulmányok a tudományos gondolkodás történetéről*. L'Harmattan Kiadó, Budapest. ISBN 978-963-236-075-1
- KOYRÉ, Alexandre (1997), *De la lumea închisă, la universul infinit*. Humanitas, Bukarest. ISBN 973-28-0747-6
- KRISTELLER, Paul Oskar (1980) *Szellemi áramlatok a reneszánszban*, Magvető kiadó, Budapest. ISBN 963-271-144-0
- KUHN, Thomas Samuel (2002), *A tudományos forradalmak szerkezete*. Osiris, Budapest. ISBN 963-379-362-9
- KUSCH, Rodolfo (2000), *América Profunda*. In *Uó. Obras Completas*. Fundacion Ross, Rosario. ISBN 978-9509472822 Online:
- MADARÁSZ Imre (2003), *Az olasz irodalom története. Attraktor. Máriabesnyő – Gödöllő*. ISBN 1785-0320
- MADARÁSZ Imre (2002), *Az érzékek irodalma*, Hungarovox Kiadó, Budapest. ISBN 963-9292-38-9
- MOGYORÓDI Emese (2012) *Akhilleusz és Szókratész. Morálpszichológia és politikafilozófia a görög archaikus és klasszikus korban*. Gondolat, Budapest. ISBN 978-963-693-402-6
- PÁL, Sándor (1965), *Nicolaus Cusanus*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- RIST, J. M. (1995) *Plotino. La via verso la realtà. Il Melangolo*, Genova. ISBN 88-7018-277-0
- PARRI, Ilaria (2002), *La via filosofica di Ermete. Studio sull'Asclepius*. Edizioni Polistampa, Firenze. ISBN 88-8304-951-9
- PAVLOVITS Tamás (2013), *A végtelen megérthetlensége Pascal és Descartes szerint. Különbség XIII/1*,
- PASCAL, Blaise (1978), *Gondolatok*. Gondolat kiadó, Budapest. ISBN 963-280-584-4
- PASCAL, Blaise (1999), *Írások a szerelem szenvedélyéről, a geometriai gondolkodásról és a kegyelemről*. Osiris, Budapest. ISBN 963-379-518-4
- PLATÓN (1984), *Összes művei. I-III*. Európa könyvkiadó, Budapest.
- REALE, Giovanni (2013), *Eros dèmone mediatore. Il gioco delle maschere nel Simposio di Platone*. Bompiani, Milánó. ISBN 978-88-452-3471-2

- REALE, Giovanni (2010), Storia della filosofia greca e romana 7. Rinascita del platonismo e del pitagoreismo, Corpus Hermeticum e Oracoli Caldaici, Bompiani, Milánó. ISBN 978-88-452-1134-8
- REALE, Giovanni (2006), Storia della filosofia greca e romana 3. Platone e l'accademia antica. Bompiani, Milánó. ISBN 88-452-1130-4
- RIGÁN Lóránd (2007), Erósz városa. Komp-press, Kolozsvár. ISBN 973-9373-79-8
- ROSSI, Paolo (1975), A filozófusok és a gépek. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. ISBN 963-09-0420-9
- SELINGER, Kurt (1987), Mágia és okkultizmus az európai gondolkodásban. Gondolat, Budapest.
- SOLINAS, Marco (2008) Platone e Freud. Desiderio, sogno, mania, eros. Firenze University Press, Firenze. ISBN 978-88-8453-742-3
- SZŐNYI György Endre (1998), Keresztény mágia és okkult szimbolizmus egy angol mágus műveiben. JATEPeress, Szeged. ISBN 963-482-220-7
- SZÁVA István (1965), Az ég törvénye. Johannes Kepler élete. Mórea Ferenc Könyvkiadó, Budapest.
- SZŐNYI György Endre (1978) Titkos tudományok és babonák. A 15-17. sz. művelődéstörténetének kérdéseihez. Magvető Kiadó, Budapest. ISBN 963-270-765-6
- SZEGŐ Katalin szerk. (1995), Reneszánsz gondolkodók, Polisz könyvkiadó, Budapest. ISBN 973-96-8854-3
- SCHELLING, Friedrich Wilhelm Joseph (1974), Bruno. Magyar Helikon, Budapest. ISBN 963-207-433-5
- VAJDA Mihály szerk. (1984), Reneszánsz etikai antológia. Gondolat, Budapest. ISBN 963-281-3820
- WHITE, Michael (2007), Galilei, az antikrisztus. Alexandra, Budapest. ISBN 978-963-370-919-1

Cuvinte de cheie: **ocultism, cosmologie, exaltație/ascensiune platonică, hermetism, magie, stiință, infinit, Renaștere**